

**ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗЕЛЕНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ЖИТЛОВОГО РАЙОНУ ТАЇРОВА, М. ОДЕСА, УКРАЇНА****Кур'ян В. В.,**аспірант каф. Містобудування,
4rchitect.urbanplanner@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5943-7085*Архітектурно-художній інститут,
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Анотація. В статті розглянуто історичне формування Одеси та житлового району Таїрова, та архітектурно-містобудівні рішення зеленої інфраструктури радянського періоду, та продемонстрована проектна пропозиція функціонально-планувальної системи зелених просторів радянського містобудування в районі Таїрова. Виявлено сучасний стан та трансформацію зелених насаджень, і як вони впливають на соціальний аспект мешканців. Аналіз планованих генеральних планів та наявної забудови дає змогу зробити висновок, що, на відміну від району Черемушки, під час зведення селища Таїрова багато задумів не втілили в реальність, а саме: зелені бульвари всередині мікрорайонів, внутрішньо-дворові рішення та благоустрій, серії та конфігурації житлових будинків на окремих ділянках.

Головною ознакою якісного формування системи зелених просторів, є створення комфортних умов проживання та відпочинку населення. Основою для отримання якісного середовища існування людей, це є дотримання усталених архітектурно-планувальних, санітарно-гігієнічних та інженерних рекомендацій та норм, які регламентують загальні функціонально-композиційні рішення, розташування зеленої, блакитної, транспортно-пішохідної, соціальної інфраструктури. У процесі міського розвитку зелені зони традиційно були спрямовані на полегшення санітарних умов для мешканців. Вони допомагали очищувати повітря від шкідливих речовин та надавали місця для відпочинку.

Зелені зони які сплановані належним чином, вносять важливий внесок в естетичний вигляд району та створюють психологічний комфорт для мешканців.

Сформовані головні проблеми зеленої мережі, які в процесі трансформації району Таїрова були виявлені.

Ключові слова: зелені насадження, зелена інфраструктура, масове житлове будівництво, радянське містобудування.

Вступ. В вирішенні проблеми охорони, поліпшення стану навколишнього середовища та поліпшення самопочуття людей, важливе місце займають зелені насадження, які є частиною антропогенних ландшафтів і повинні виконувати комплекс оздоровчих, рекреаційних і захисних функцій і займають провідне місце у стабілізації екологічної рівноваги.

Урбанізація, з її багатофакторною дією на озеленення, значно погіршує фізіологічний стан рослин, що в наслідок негативно впливає на здоров'я людей в міському середовищі. Зелені насадження формують ландшафти міста, є місцем повсякденного відпочинку населення, вони покращують природне середовище, є природними біофільтрами повітря, води і ґрунтів, акумулюють техногенні викиди, і також зменшують тепловий острів в містах.

Головною особливістю перетворень, пов'язаних з природою, є те, що результати діяльності виявляються в повній мірі тільки після закінчення значного відрізка часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження радянської забудови детально висвітлені в публікації Антоненко Н.В., Румілець Т.С., Дмитрік Н.О. «Особливості

ревіталізації житлових внутрішньодворових просторів радянського періоду м. Одеси»[1], що була опублікована 2020 р.. Великий досвід масової житлової забудови 1960-1980 рр. із врахуванням етапів їх формування та трансформацій з плином часу, добре просліджуються в дисертаційній роботі Мисак Н.Р. «Формування ідентичності районів масової житлової забудови 1960-1980-х рр.» [2], 2018 р.. Також продемонстровані рекомендації, підвищення якості містобудівного планування житлового середовища, в публікації Безлюбченко О.С., Апатенко Т.М. «Тенденції та напрямки підвищення якості об'ємно-планувальної та містобудівної організації житлового середовища» [3], 2019 р.

Постановка завдання. Мета цього дослідження – проаналізувати історичний досвід радянського архітектурно-містобудівельного рішення, мережі зелених насаджень, житлового району Таїрова та виявити сучасний стан зеленої інфраструктури району.

Основний матеріал. Досліджуючи історичні матеріали та загальний досвід радянських містобудівельників, було виявлено, що значну увагу при плануванні вони приділяли єдності нових житлових формувань із природою. Житлову забудову намагались розташовувати поряд з існуючими природними надбаннями, такі як: лісові масиви, річки, озера, лісосмуги, відокремлювали «зеленими зонами» будинки від промислових зон. Такий принцип за зразком (міста-сада Е. Говарда) було прийнято за основу перших радянських мікрорайонів, і як показав аналіз досліджуваної літератури, він залишався незмінним до розвалу СРСР[1].

Розглядаючи історію міста Одеси та формування радянських житлових масивів, зацікавлення до району Таїрова, викликало саме те, що тут були зруйновані головні стереотипи до планування нових житлових районів (мікрорайонів), які були закладені за основу.

Рис. 1. Проект детального планування житлового району Таїрова IV-4 та IV-5, 1966-1967 рр.

Історично так склалося, що місто Одеса розташована у кліматичній зоні посушливого степу. Як зазначав історик Аполлон Скальковський – «У першій половині XVII століття Одеса була справжньою пустелею». В літописах сказано, що всю рослинність становила згоріла під сонцем трава, а по степу гуляли жорстокі чорноморські вітри, які приносили з

собою пилові бурі. Як стверджують краєзнавці, першою деревиною міста була груша. Зелених насаджень які мали бути містобудівельним потенціалом при плануванні нових житлових масивів, тут не було, як це було притаманно радянському містобудуванню.

Житловий район Таїрова, є наймолодшим житловим масивом в місті Одеса, був збудований тільки частково дотримуючись проєкту, якщо брати до уваги попередні житлові райони: I-етап (Нова Аркадія «Старі Черемушки» 1958-1963 рр.), II-етап (Південно-Західний масив, який назвуть «Черемушки» 1964-1974 рр.), III-етап (Котовського 1965 р.), які виконувались чітко за планом, IV-етап (4-IV ім. Таїрова 1967-1977 рр.), а остаточно він сформувався на початку 1990-х рр. Генеральний план був розроблений та затверджений 1966-1967 рр. (рис. 1-2).

Район спочатку планувався таким великим. На вільній від забудови території - на землях Інституту виноградарства і виноробства ім. В.С. Таїрова, з розподілом на великі мікрорайони, як це було притаманне радянському містобудуванню в 1970-ті - 1980-ті рр., планували розселити понад 150 тис. осіб. Селище Таїрова планувалося зеленим. У проєкті селища Таїрова планувалося створити внутрішньорайонну мережу озеленення та штучних водойм, що складалася з великого внутрішньорайонного парку, мікрорайонних скверів, широких бульварів, шкільних садів, озеленення груп будинків і окремих будинків (рис. 2).

Рис. 2. Схема внутрішньорайонної мережі озеленення за проєктом детального планування житлового району Таїрова IV-4 та IV-5, 1967 р. (графіка, Кур'ян В.В.)

Щоб реалізувати ці плани, втіливши в життя прямі проспекти і великі квартали, знадобилося масове знесення вже наявного приватного сектору, збудованого поселенцями лише 5-10 років тому власними руками. Так, на самому початку 1970-х років було знесено квартали на захід від Люстдорфської дороги, а в 1980-х настала черга будинків між вулицями Вільямса та Архітекторською. Зберегти влада вирішила лише найбільший шматок приватного сектора - зараз це селище Моряків. Проте жителям селища, що "розрізає" новий житловий масив на дві частини, було заборонено робити нові споруди і розширювати наявні.

Житловий масив Таїрова - не найзеленіший район міста. Тут немає районного парку, а кілька скверів і бульварів, що ще збереглися, та й ті ще з початку 1990-х рр. були частково освоєні під малоповерхові кафе, ринки та гаражі.

Аналіз планованих генеральних планів та наявної забудови дає змогу зробити висновок, що, на відміну від району Черемушки, під час зведення селища Таїрова багато задумів не втілили в реальність, а саме: зелені бульвари всередині мікрорайонів, внутрішньодворові рішення та благоустрій, серії та конфігурації житлових будинків на окремих ділянках.

На жаль, задумане вирішити не вдалося, що було пов'язано, з одного боку, з необхідністю економії та ущільнення, а з іншого боку, причиною цього стали спірні питання під час відселення приватної забудови в період формування району: деякі квартали із забудовою індивідуальними житловими будинками не вдалося відселити, і вони існують донині. Також на цю ситуацію вплинув стрімкий розвиток типології житлових будинків масового будівництва, під які доводилося вносити корективи в проєкт на етапі будівництва. Розрахунок машиномісць на автостоянках на етапі проєкту проводився без урахування можливості появи автомобіля в кожній родині, що призвело до хаотичної забудови внутрішньобудинкових територій гаражами. Зелений бульвар уздовж проспекту імені академіка Глушка після 1990-х рр. поступово перетворився на хаотично сформований ринок (рис. 3).

Проведене соціальне опитування населення в рамках невеликого дослідження ГО «Асоціації Архітекторів Одеси», «Де відпочивають, мешканці Таїрова?» - було отримано відповідь: «Де завгодно, але не поруч з домівкою»: хтось обирає відпочивати на Черемушках в парку, хтось в центрі міста і ближче до берегової лінії, а хтось в Меморіальному парку 411-ї батареї.

Особливо сумно було чути відповідь від людей, які більшу частину свого часу вимушені проводити всередині житлового району – це маломобільні групи населення, діти, пенсіонери, мами з маленькими дітками, вони задовольняються тим що є в наявності в середині житлових мікрорайонів – частіше за все застарілим обладнанням дворів – лавками, залишками радянських дитячих майданчиків, необлаштованими і не враховуваними потреби кожної із соціальних груп.

Добре що з плином часу, за 50 років, в пострадянському Таїрова, вирости дерева, а прибудинкове озеленення частково знайшло своїх «господарів», які доглядають за зеленими насадженнями, вирощують квітники, слідкують за хашами біля своїх будинків, підрізають дерева, але більша частина зеленого потенціалу є в занедбаному стані, а території які не належать до конкретної будівлі просто перетворились на пустирища.

Головною ознакою якісного формування системи зелених просторів, є створення комфортних умов проживання та відпочинку населення. Основою для отримання якісного середовища існування людей, це є дотримання усталених архітектурно-планувальних, санітарно-гігієнічних та інженерних рекомендацій та норм, які регламентують загальні функціонально-композиційні рішення, розташування зеленої, блакитної, транспортно-пішохідної, соціальної інфраструктури, тощо [4].

Рис. 3. Схема детального планування житлового району Таїрова, 2021 р. (графіка, Кур'ян В.В.)

Висновок. Картографічні та натурні дослідження засвідчили, що досліджуваний район здебільшого зберіг інфраструктуру, закладену в проєктах, яка зазнала трансформації та потребує переосмислення.

Наведене дослідження дозволяє стверджувати, що основними недоліками існуючої системи зелених насаджень є:

- нерівномірність розподілу і мала забезпеченість зеленими насадженнями загального користування;
- наявність великої кількості насаджень, що потребують проведення ландшафтної реконструкції;
- обмежений доступ і зв'язки між зеленими насадженнями;
- нелінійність зеленого середовища.

Література

[1] Антоненко Н.В., Румілець Т.С., Дмитрік Н.О. Особливості ревіталізації житлових внутрішньодворових просторів радянського періоду м. Одеси. Сучасні проблеми архітектури та містобудування, КНУБА. 2020. Вип. 57. С.147-165.

[2] Мисак Н.Р. Формування ідентичності районів масової житлової забудови 1960-1980-х рр.: дис. канд. арх. 18.00.01. Львів. 2018. 290 с.

[3] Безлюбченко А.С., Апатенко Т.М. Тенденції та напрямки підвищення якості об'ємно-планувальної та містобудівної організації житлового середовища. Містобудування та територіальне планування, КНУБА. 2019. Вип. 69. С.15-26.

[4] ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій» Зміна №1 чинна з 01.10.2018. К.: Мінрегіон України, 2011.

[5] История Таирова: Сказание о хитрых дачниках, фантастических прудах и Городе на помидорах. Режим доступа: <https://reporter.com.ua/articles/uwn/> (дата звернення 19.09.2023).

[6] 10 интересных фактов про район Таирова. Режим доступа: <https://myod.info/10-interesnyh-faktov-pro-rajon-tairova> (дата звернення 19.09.2023).

[7] Пульс Города на Таирова: советский подземный паркинг, амфитеатр из покрышек с подземной речкой и Мадонна степи. Режим доступа: <https://dumskaya.net/news/puls-goroda-na-tairova-pervuu-sovetskiy-parking-062800/> (дата звернення 19.09.2023).

[8] Engel B. (ed). Mass Housing in the Socialist City. Heritage, Values, and Perspectives. Case Studies in Germany, Russia, and Ukraine. DOM Publishers. 2019. 240 p. ISBN 978-3-86922-507-4

[9] Meerovich M., Antonenko N., Shchavinskaya L. The Residencial Area of Cheremushky as an Example of the Implementation of Khrushchev's Housing Reform in Ukraine. Architektura&Urbanizmus. 2018. Vol. LII. 1-2. P.66-83.

[10] Стецюк І. Соціокультурні принципи гармонійної трансформації міського середовища: дис. канд. арх. 18.00.01. Київ. 2016. 217 с.

References

[1] Antonenko N.V., Rumilets T.S., Dmytryk N.O. Osoblyvosti revitalizatsii zhytlovykh vnutrishnodvorovykh prostoriv radianskoho periodu m. Odesy. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia, KNUBA. 2020. Vyp. 57. S.147-165.

[2] Mysak N.R. Formuvannia identychnosti raioniv masovoi zhytlovoi zabudovy 1960-1980-kh rr.: dys. kand. arkh. 18.00.01. Lviv. 2018. 290 s.

[3] Bezliubchenko A.S., Apatenko T.M. Tendentsii ta napriamky pidvyshchennia yakosti obiemno-planuvalnoi ta mistobudivnoi orhanizatsii zhytlovooho seredovyshcha. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia, KNUBA. 2019. Vyp. 69. S.15-26.

-
- [4] DBN B.2.2-5:2011 «Blahoustrii terytorii» Zmina №1 chynna z 01.10.2018. K.: Minrehion Ukrainy, 2011.
- [5] Istoriya Tairova: Skazanie o khitrykh dachnikakh, fantasticheskikh prudakh i Gorode na pomidorakh. Rezhym dostupu: <https://reporter.com.ua/articles/uwn/> (data zvernennya 19.09.2023).
- [6] 10 interesnykh faktov pro rayon Tairova. Rezhym dostupu: <https://myod.info/10-interesnyh-faktov-pro-rajon-tairova> (data zvernennya 19.09.2023).
- [7] Puls Goroda na Tairova: sovetskiy podzemnyy parking, amfiteatr iz pokryshek s podzemnoy rechkoy i Madonna stepi. Rezhym dostupu: <https://dumskaya.net/news/puls-goroda-na-tairova-pervyy-sovetskiy-parking-062800/> (data zvernennya 19.09.2023).
- [8] Engel B. (ed). Mass Housing in the Socialist City. Heritage, Values, and Perspectives. Case Studies in Germany, Russia, and Ukraine. DOM Publishers. 2019. 240 p. ISBN 978-3-86922-507-4
- [9] Meerovich M., Antonenko N., Shchavinskaya L. The Residential Area of Cheremushky as an Example of the Implementation of Khrushchev`s Housing Reform in Ukraine. Architektura&Urbanizmus. 2018. Vol. LII. 1-2. P.66-83.
- [10] Stetsiuk I. Sotsiokulturni pryntsyipy harmoniinoi transformatsii miskoho seredovyscha: dys. ... kand. arkh. 18.00.01. Kyiv. 2016. 217 s.

**FORMATION AND TRANSFORMATION OF GREEN INFRASTRUCTURE IN THE
TAIROVA RESIDENTIAL AREA, ODESA, UKRAINE**

Kurian V. V.,

PhD student, Department of Urban Planning,
4rchitect.urbanplanner@gmail.com ORCID: 0000-0002-5943-7085

*Institute of Architecture and Art,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Abstract. The article examines the historical formation of Odesa and the Tairov residential area, as well as architectural and urban planning solutions for green infrastructure of the Soviet period, and demonstrates a project proposal for a functional and planning system of green spaces of Soviet urban planning in the Tairov area. The current state and transformation of green spaces and how they affect the social aspect of residents are revealed. The analysis of the planned master plans and existing buildings allows us to conclude that, unlike the Cheremushky district, many of the plans were not implemented during the construction of the Tairova settlement, namely: green boulevards within microdistricts, courtyard solutions and landscaping, series and configurations of residential buildings on individual plots.

The main feature of a high-quality green space system is the creation of comfortable living and recreational conditions for the population. The basis for obtaining a high-quality living environment is compliance with established architectural, planning, sanitary and engineering recommendations and standards that regulate the general functional and compositional solutions, location of green, blue, transport and pedestrian, and social infrastructure. In the process of urban development, green areas have traditionally been aimed at improving sanitary conditions for residents. They helped clean the air from harmful substances and provided places for recreation.

Properly planned green areas make an important contribution to the aesthetic appearance of the neighborhood and create psychological comfort for residents.

The main problems of the green network, which were identified in the process of transformation of the Tairova district, are outlined.

Keywords: green spaces, green infrastructure, mass housing construction, soviet urban planning.